

KÖNYVISMERTETÉS

Farkas Attila: *Családfakutatás Matyófüldön, 1.* A szerző magánkiadása, Mezőkövesd, 2008. 170 p. (ISBN: 978-963-06-5751-8); Farkas Attila: *Családfakutatás Matyófüldön, 2.* A szerző magánkiadása, Mezőkövesd, 2009. 101 p. (ISBN: 978-963-88556-0-2); Farkas Attila: *Családfakutatás Matyófüldön, 3.* A szerző magánkiadása, Mezőkövesd, 2010. 106 p. (ISBN: 978-963-88556-0-2)

Az első kötet előszavában a szerző művének céljaként azt jelöli meg, hogy mind módszertani, mind informatív szempontból segítséget adjon „a családfakutatással már foglalkozóknak vagy azoknak, akik kedvet kapva ezután kezdik majd el azt”.

Közli, hogy a kötet közel sem törekedhet teljességre, tekintve, hogy „anyag- és terjedelembeli korlátok miatt a családfakutatás első és legfontosabb forrásával, az anyakönyvekből történő kutatással foglalkozom ebben a könyvben”. További szükítést jelent – amint az már a kötet címéből is kiviláglik – hogy egy jól körülhatárolható történeti földrajzi egység, a Matyófüld a feldolgozott terület. A fenti célkitűzésnek rendeli alá a kötet szerkezetét is.

Az egyes fejezetek logikusan követik egymást, valóban megkönnyítve ezzel az olvasó dolgát. Az igen helyesen szűkre szabott elméleti bevezető után (*Hány ősiünk van?*) azonnal rátér a módszertani részre, kezdve a legfontosabb forrástípus csoport, az anyakönyvek részletes ismertetésével. Éppen eme részletesség miatt, itt és most, csak a leglényegesebb, legjellemzőbb információkat, ezek főbb témaköreit emelném ki.

Matyófüld döntően római katolikus vallású lévén, a római katolikus anyakönyveket mutatja be a kötet is, a mezőkövesdi példa alapján. Szó szerint idézi „a magyar nyelvről” szóló legfontosabb jogszabályokat, ezeken belül az anyakönyvek vezetésének nyelvére vonatkozó paragrafusokat félkövér betűvel emeli ki (1836. évi III. tc. 4. §, 1840. évi VI. tc. 7. §).

Összegzésként megtudjuk, hogy a kezdetektől – Mezőkövesden például 1677-től – 1836-ig latin, 1836-tól 1852-ig magyar, 1852-től 1869-ig újra latin, végül 1869-től napjainkig ismét magyar nyelven íródtak az anyakönyvek. Ezután tér rá az egyes anyakönyvtípusok beható, formai-tartalmi elemzésére. Elsőként a keresztelési, (születési) anyakönyvek használatának időről-időre változó elemeit mutatja be, szigorúan betartva az időrendiséget. A változás időpontjának meghatározása után a korabeli sorrend szerint

megadja az oszlopok eredeti nevét, kerek zárójelben magyar fordításukat.

Ezek alapján az 1676 és az. 1894. évi XXXIII. tc. alapjául 1895. október 1-jétől életbe lépő polgári anyakönyvezésig összesen 27(!) korszakot különböztet meg. Ugyanezt az eljárást követi a házassági és a halotti anyakönyvek bemutatása esetén is. Mindhárom fejezet magyarító példával zárul.

Az addigiakat összegezve, névtani tudnivalókkal, különös tekintettel a konkrét példák bemutatott ragadványnevekre, kiegészítve válaszol a kérdésre, „hogyan kezdjük el a kutatást?”. A *Gyökerekben* a szerző saját családjá „rokonai és azok testvérei” anyakönyvi adatait közli ABC-rendben.

Rendkívül hasznos a *Latin szavak gyűjteménye*, ami nem más, mint a kutatást segítő tematikus szószedet. Számok, napok, hónapok nevei, latinul, idővel, családdal kapcsolatos latin kifejezések, „latin nyelvű keresztnevek”, halálzási okok magyar megfelelői, foglalkozások latin és magyar megfelelői.

Szakmailag furcsállom – bár emberileg megértem –, hogy a kötet szöveges részét a szerző dédnagyapjának, Bálint Istvánnak 1927-től alkotott „népies költeményei” zárják. A családi fényképek viszont jól illusztrálják a Matyófüld történetének egyik korszakát.

Jogos hiányérzetünk támad azonban a mű forráshasználatát illetően. Ennek következménye megmutatkozik például a ragadványnevek esetében, ahol is a szerző súlyos tárgyi tévedést követ el, amikor az előnevekből alakult, kettős, régi jelzős családneveket is ragadványnevekként tárgyalja. Holott a probléma igen egyszerűen tisztázható lett volna például az alábbiak alapján: *A magyar helyesírás szabályai*. 11 kiadás. Második (változatlan) lenyomat. Akadémiai Kiadó, Bp., 1985. (<http://mek.oszk.hu/01500/01547/>); Kázmér Miklós: *Régi magyar családnevek szótára, XIV–XVII. Század*. A szerkesztésben közreműködött: K. Sal Éva. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp., 1993.

A *Latin szavak gyűjteménye* előtt található szakirodalom is meglehetősen hiányos. Ehelyütt csupán a legismertebbeket említem meg. Antonius Bartal: *Glossarium Mediae et infimae latinitatis Regni Hungariae*. Budapestini, 1901; valamint, különösen a „latin nyelvű keresztnevek”, esetében alapműnek számító szótár Pápai Páriz Ferenc: *Dictionarium Latino-Hungaricum et Hungarico-Latino-Germanicum*. (A hasonmás szövegét gond. Hargittay Emil-

Kecskeméti Gábor–Thimár Attila. Hasonmás kiadás. Bp., 1995. A függelékben Csécsi János: *Observationes orthographico-grammaticae de recta Hungarice scribendi & loquendi ratione* című tanulmánya. A Matyóföld történetére vonatkozó bőséges és közismert szakirodalom ismertetését ezúttal mellőzöm.

A második kötet szerkezete, tartalma nagymértékben megegyezik az első kötetével, ezért csak a legfontosabb eltérésekre hívnám fel a figyelmet. A vizsgált települések ezúttal Szentistván és Tard. Új elem az *Öröknaptár*.

Sokkal lényegesebb ennél a *Levéltári iratok* fejezet, ahol is a szerző a Borsod-Abaúj Zemplén Megyei Levéltár V./176. 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. 483., 484., 485., 486. számú, közelebről sehol meg nem nevezett (közgyűlési) köteteiből közlő időrendben a településekre vonatkozó forrásokat, meghatározatlan, elvek szerint, leginkább betűhívnek nevezhető módon. Én a modern átírást tartottam volna indokoltnak.

Lényeges változást mutat viszont a harmadik kötet, amelynek I. részében – *Országos összeírások* – a szerző Mezőkövesd, Szentistván, Tard Borsod-Abaúj Zemplén Megyei Levéltárban és a Magyar Országos Levéltárban őrzött országos összeírásait dolgozza fel az 1696., 1715., 1720., 1828. évekből. A feldolgozást itt is rendkívüli gondosság és teljességre törekvés jellemzi, ami a kötet nagy érdeme.

A II. rész, – *Mezőkövesdi adó összeírások* – a település 1782., 1783., 1793., 1798., 1801., 1806., 1807., 1808., 1809., 1811., 1851. és 1852. évi adókönyveit, tizedösszeírásait stb. közli a Borsod-Abaúj Zemplén Megyei Levéltár anyagából. A kötetet egy igen csekély terjedelmű latin szöveget és „irodalomjegyzék” zárja, utóbbi a levéltári forrásokat és a könyvészeti tételeket szokatlanul és szakszerűtlenül, összekeverve közli.

Remélhetőleg a sorozat következő kötetei, illetve kiadásai megnyugtatóan oldják meg az említett problémákat. Összegzésként mindazonáltal kijelenthető, hogy a nagy műgonddal, de helyenként hiányosan készített három kötet, különösen az első kötet módszertani része, ideértve a szöveget is, rendkívül hasznos mind a témával hivatásként foglalkozók, például történészek, levéltárosok, könyvtárosok, muzeológusok, néprajzosok, mind a családjuk, településük múltja iránt érdeklődők számára.

Sunkó Attila

Vladimír Rábik: *Középkori oklevelek a Nagyszombati Szent Adalbert Egysület Levéltárában (1181) 1214–1543*. Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézet, Szeged, 2010. (Capitulum VII.) 221 p. (ISBN 978-963-306-030-8)

A nagyszombati egyetem történészeinek szerkesztésében olyan kötettel gazdagodott a magyar medievisztika, amely azonos címmel Szlovákiában már megjelent. Az okmánytár magyar nyelvű fordítása a korábban szintén a Turulban recenzeált szlovák változathoz képest csupán néhány minimálisnak tekinthető eltérést tartalmaz, így az eredeti kiadással

kapcsolatban megfogalmazott kritikai észrevételek (Körmendi Tamás: *Turul*, 82 [2009] 127–128.) a magyar változatra is érvényesek.

A szlovákról magyarra átültetett, a Szent Adalbert Egysület Levéltárában őrzött középkori oklevelekkel foglalkozó bevezető rész (7–12.) két családtörténeti tanulmány mellett a közölt iratok pecsétjeinek fényképes közlését is ígéri. A szegedi kiadásból azonban hiányoznak nem csupán a Szlovákiában publikált munka mellékletében megtalálható színes fotók, de Rábiknak a csallóközi Vökön birtokló kismemesi családdal és a Bélteki Drágffy famíliával kapcsolatos tanulmányai is – utóbbi elhagyása nyilván azzal a praktikus ténnyel magyarázható, hogy az írást nemrégiben már közölték magyar nyelven (Bélteki [Beltiug] Drágffy család a magyar királyság történetében. *Turul*, 82 [2009] 33–45.).

A kötet okmánytári része (21–183.) a Szent Adalbert Egysület Levéltárában őrzött 67 eredeti, az 1358–1543 közötti évekből fennmaradt iratot, illetve az úgynevezett Froa-oklevél (1181) – ismeretlen módon – az Egysülethez került fotókópiáját tartalmazza 142 diplomatikai egységre bontva.

Rábik minden egyes jogi cselekményt, amelynek megtörténetére az iratok utalást tesznek, külön oklevélként vesz fel a forrásgyűjteménybe. Így a legkorábbi, 1181. évi dokumentum után szereplő tételek az 1214–1543 közötti periódusból rögzítenek jogi aktusokat, azonban a forrásközlő történész módszerének eredményeképpen bizonyos szövegrészletek több alkalommal is előfordulnak a kötetben.

Az *in extenso* közölt oklevelek többsége, 116 tétel – a szlovákiai kiadást nem számítva – korábban regesztá formájában sem volt a szakma számára elérhető. Az okmánytárban magyar nyelvű fejregesztá, illetve a dokumentumok adatait, korábbi kiadásait és a velük kapcsolatos szakirodalmat tartalmazó kritikai apparátus előzi meg a latin nyelvű szövegek közlését.

Csáková Judit

Hajdú Mihály: *Családnevek enciklopédiája. A leggyakoribb mai családneveink*. Tinta Könyvkiadó, Bp., 2010. (A Magyar Nyelv Kézikönyvei XVII.) 551 p. (ISBN: 978-963-9902-30-5)

A szerző világosan és egyértelműen megfogalmazza művének célját. „Ez a könyv [...] amelyet most kezében tart az olvasó, nem a névkutatók, (nyelvészek, történészek, néprajzosok és genealógusok) számára készült, hanem az érdeklődő, művelt nagyközönségnek.” Ennek ellenére a családfakutatással foglalkozók számára nélkülözhetetlen kézikönyv.

A jeles szerző a magyar névtan klasszikusainak méltó utódaként a magyar tudományos ismeretterjesztő irodalomban elsőként foglalja össze a családnevekre vonatkozó ismereteket. A kézikönyv a leggyakoribb 1230 családnevet dolgozza föl. Az alcímben szereplő „leggyakoribb” kifejezés, arra utal, hogy a feldolgozás tárgyát képező adatbázis a magyar állampolgárok 2007. január 1-jei állapotnak megfelelő születéskori családnevek teljes listája adta, a névvis-

lők teljes számának megadásával. Ezt a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala bocsátotta az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszékének rendelkezésére. Az adatbázis szerint a családnevek száma a fenti időpontban 194917 volt. A legtöbbször előforduló és használatos nevekre szűkített adatbázis Magyarország lakosságának kétharmadát (65,82%-át) fedi le.

A *családnevekről* című fejezetben a családnévtípusokról, ezek eredetéről kapunk történeti tájékoztatást. Tömör történeti áttekintést kapunk a sajátosan magyar politikai, társadalmi vonatkozásokkal terhes családnév-változtatásokról is. A családnevek kialakulásának korszaka, a 14–15. század után ugyan történtek még kisebb, szórványos változások, ám a 18. század elejétől, az anyakönyvek rendszeres vezetésének korszakától kezdve már a névváltozások száma csekélynek mondható.

A kormányzati eszközökkel, felülről végrehajt(at)ott névváltoztatás, II. József híres névrendelete szerint mindenki köteles volt családnevet viselni, és ha nem bírt ilyenrel, német közsői név felvételére kényszerült. Magyarországon a jogszabály, szinte kizárólagosan az addig apanév alapján azonosítható zsidóságot érintette. Súlyos kitétele volt továbbá, hogy megtiltotta a családnevek megváltoztatását. Jelentősen enyhített ezen I. Ferenc 1814. évi rendelete, amely – hatósági engedéllyel – egy alkalommal lehetővé tette a változtatást. Ezzel a lehetőséggel legtöbbször 1848–1849 folyamán éltek, honvédek, katonatisztek, közhivatalnokok. Ezeket a névváltoztatásokat azonban 1849. szeptember 9-én a Habsburg-kormányzat érvénytelenítette.

Nagymérvű változtatási hullám 1867 után, majd a két világháború közti időszakban támadt, ekkor nőtt meg az e tárgyban a Belügyminisztériumhoz fordulóknak száma. Az új név alkotásának egyik módja az idegen nevek lefordítása (Buchberger → Könyvhegyi), nem ritkán kitalált helynevekből –i képzővel (Bérczváry), vagy nem létezett egyéni nevekből –fi~fy utótagokkal (Sétafy). Legjelentősebb változás azonban, a nem magyar anyanyelvű betelepültek, németek (Binder~Pintér), szlovákok (Blazsek), románok (Hoczopán) által hozott nevek bekerülése a magyarországi névanyagba.

A névváltoztatás folyamatába természetesen a magyar névanyag csökkenése is szervesen beletartozik. Okai között említhető a család kihalása, a (mára) negatív jelentéstartalmat hordozó nevek (Büdös) elhagyása, a háborús veszteségek, a holokauszt, az utóállamokba került magyarok névváltoztatásai.

A műfaji szabályokat hűen tükrözi a névcikkek következetes, egységes szerkezete. A címnév kiválasztása a helyesírás, a kiejtés, a névgyakoriság és a hagyomány, de leginkább a helyesírás alapján történt (például Balatoni). A családnév típusa A *Családnevekről* című fejezetben tárgyalta kategóriákba sorolja a családnévet (a Balatoni helynévi eredetű). A *Változatok az írás- és ejtészváltozatokat* sorolja fel. (A Balatoni esetében: *Balatoni 1348, Balatony, Balatonyi 95*. Más változatokkal együtt összesen 1446.) *Eredete*: a közsői előfordulástól kezdve kíséri végig a nevek történetét, jelentésének eredetét (finnugor, jövevényszó stb.)

annak változásait. „A szláv eredetű, 'mocsaras' sáros' jelentésű *blatъnъ [blátъn] szó vizek, lápos területek nevévé, azokból pedig a melléjük települt helységek nevévé is vált. A magyarban a névkezdő és név végi mássalhangzó-torlódások föloldásával kialakult a *Balaton~Boloton* településnév. Ilyenek Bodrog, Borsod, Heves vármegyében voltak. Bármelyikhez járulhatott 'onnan/oda való' jelentésű –i képző, s így eredetre, származási helyre utaló családnévvé alakulhattak. Az -nyi végződés nyelvjárási ejtés. A Balaton tó nevéből ritkábban válhatott családnév, névmagyarosításkor azonban sokak számára az ismert tónév volt a névválasztás motivációja.” *Elterjedtsége*: a név földrajzi elterjedtségét adja meg, a jelenlegi magyar nyelvterületen: „Ma már az egész nyelvterületen általánosan elterjedt, de Baranya megyében kissé gyakoribb.” A *Névváltoztatás* rész közzétett adatok hiányában a 19. századra, pontosabban az 1893-ig terjedő időszakra vonatkozó *Századunk névváltoztatásai* című kötet anyagát használta fel. (A 19. században csak *Balaton* formában használta föl névváltoztatásra egy *Baumgartner* és egy *Pollák* család.)

A kötet elmondja tehát a családnevekről gyakoriságukat, eredetüket, földrajzi elterjedésüket, történelmi események, kulturális hatások és divatjelenségek által egyaránt befolyásolt változási folyamatukat és jelentésüket.

Hiányérzetünk talán csak a családnevek kialakulásával szoros összefüggést mutató előnevek témakörével kapcsolatban támadhat, bár ez nem kérhető számon a szerzőn, mert mai családneveink esetében nem használunk előnevet.

A kötet egyik függelékében azonos szempontú csoportosításban sorolja fel a magyar nevek mellett a leggyakoribb német (Ecker, Frei, Becker), szláv (Gyurkovics, Bozsik) és román (Marosán) és a bizonytalan besorolású (német, cigány, szláv, magyar) családnéveket. Példás szakmai eljárással figyelmeztet, hogy egyes nevek két vagy több csoportba is illenek, de statisztikai okból csak egy, a legvalószínűbbnek tartott névadási mód szerinti csoportba került be minden név.

Az ezt követő újabb függelék – *A családnevek gyakoriság szerint. Az egységesített helyesírású és összevont írásváltozatú családnevek gyakorisági sorrendben* – a hatalmas névanyag statisztikai alapú feldolgozását adja igen szemléletesen, a közfelfogással gyakran ellentétes eredményre jutva. A nevek eredete, jelentése és gyakorisága között ugyanis közvetlen kapcsolat nem figyelhető meg. Míg a Molnár családnév 109 233 alkalommal fordul elő, addig az Ács mindössze 9 437 alkalommal. A példák minden típusból bővíthetők.

A kötet egyik nagy erénye a sajátos témához illeszkedő *Névmutató*. Ebben csak azok a névváltozatok kerültek, „amelyek első néhány hangjukban is eltérnek a címnévként kiválasztott formától”, valamint az előzményül szolgáló kereszt- és családnévek, valamint a névváltozatok. (Benedek → Bede, Bedő, Beke, Békefi, Bencze, Bende, Bene, Benke, Benkó, Benkő) Nem szerepelnek viszont a címnévhez közelálló írásváltozatú nevek.

Sunkó Attila

Szirmay Gábor: A szirmai és szirmabesenyői Szirmay család története. Javított, bővített kiadás. Tiszántúli Történelmi Társaság, Debrecen, 2010. (Régi magyar családok 9.) 391. p. (ISBN 978-963-88807-1-0)

Valamennyi családtörténettel foglalkozó szakembernek és laikus kutatónak is mintául szolgálhat Szirmay Gábor könyve. A szerző 2005-ben jelentette meg jelen munka első kiadását, 2007-ben pedig közreadta az ugocsa szirmai Szirmay család történetét feldolgozó kötetet. Mindeközben cikkei, tanulmányai láttak napvilágot a Tiszántúli Történelmi Társaság folyóiratában. Mint az előszóból kiderül, a Szirmay családban régi hagyománya volt a családtörténeti kutatásnak, és az addig összegyűjtött adatokat tartalmazó feljegyzések, iratok – kis túlzással – apáról fiúra szálltak. Szirmay Gábor is így örökölte meg a korábbi kutatások eredményeit összegző dokumentumokat, és azóta is nagy kedvvel végzi a vonatkozó források feltárását, azok feldolgozását és közzétételét.

A munka a Szirmay család eredetét, történetét feldolgozó genealógiai munkák számbavételével kezdődik. Úgy tűnik, hogy a Szirmayak eredete nagy talány lehetett a genealógusok számára, hisz tíznél több szakmunka foglalkozik vele, és olyan kiválóságok mellett, mint Bél Mátyás, Szirmay Antal, Nagy Iván, Kempelen Béla, Borovszky Sámuel, Komáromy András, maga Kazinczy Ferenc is feltűnik.

A többnyire egymás, olykor téves adatait felhasználó szakmunkák állásfoglalásával szemben a szerző – bizonyító eredeti forrás hiányában – elveti a család Raák vitéztől való leszármazásának elméletét. Ezután közli a különböző közgyűjteményekben – Országos Széchényi Könyvtár Kézirtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirtára, Magyar Országos Levéltár – fellelhető Szirmay leszármazási táblák fényképét és a nemességüket igazoló okleveleket. Teljes terjedelemben – az egész oklevélről készített fényképpel és külön a címerfestményről –, betűhív átirásban közli a család részére Zsigmond király által 1417-ben adományozott latin nyelvű címerlevelet, amely magyarországi címeres emlékeink egyik korai, és igen szép kivitelű példánya.

Apró szépséghiba, hogy az oklevél magyar fordítását a kötetben jó pár oldallal később fedezheti fel az olvasó. Mindenképp szerencsésebb lett volna, ha egymás mellé rendezett oszlopokban, vagy legalább egymást követő lapokon jelenik meg a latin és a magyar változat.

A következő száz lapot az I–XIII. genealógiai táblán szereplő családtagok ismertetésének szenteli a szerző. Az egyes személyek születésére, iskolázására, hivatali tevékenységére, életére vonatkozó információkat színesen írja le, és így azok nem száraz adathalmazként hatnak. A leírások között lapozgatva egy-egy érdekesebb forrás reprodukciójára, vagy az érintett személyek fényképére vethet pillantást az olvasó.

Külön fejezetet képeznek a család címerét, előnév használatát, vallási felekezethez tartozását, kulturális tevékenységét, történelemben betöltött szerepét, temetkezési szokásait tárgyaló részek.

A beházasodás révén a Szirmayakkal rokonságba került családok története szintén külön fejezetet alkot. Ebben a

fejezetben a kevésbé közismert németországi Fischer, a norvég Nilsen és a lengyel Kogutowitz családdal való rokonság bemutatására kerül sor.

A felhasznált források és irodalom részletes jegyzéke, személy- és helynévmutató, majd angol, német és szlovák nyelvű rezümék zárják a kötetet.

Némiképp zavaró, de a munka magas színvonalát alapvetően nem befolyásolja az a néhány nyomdahiba, amely az egyébként alapos ellenőrzés dacára a latin nyelvű leírásokban maradt. Így fordulhat elő például *nititiam* a *notitiam*, *triphare* a *triumphare*, *prosteritibus*, *prosteritatum* a *posteritibus*, *posteritatum*, *fillis* pedig a *filiis* (41.), vagy *dextam* a *dextram* (131.) helyett.

Az adatokban rendkívül gazdag, jól szerkesztett, igényes, tartalmában és külső megjelenésében impozáns kötetet a hivatásos kutatók is haszonnal forgathatják.

Künstlerné Virág Éva

Családban marad. Digitális családfakutató folyóirat. (Szerk. Tamás Ida–Csuti Elemér Gábor–Csuthy András) 1. évf., 1. és 2. sz. Vágsellye–Komárom, 2009–2010.

A tervek szerint évente kétszer megjelenő, kereskedelmi forgalomba nem hozható füzetek a www.csuthy.sk című elektronikus folyóirat nyomtatott változatai. Az első szám 30 példányban, 34 oldalon, három melléklettel és egy képpel, magyar, német és szlovák nyelvű tartalommutatóval, a második szám 2010-ben 35 példányban, házi sokszorosítással 107 oldalon, három melléklettel és egy képpel jelent meg.

A kiadvány célkitűzése az előszóban nyer megfogalmazást. A fő kutatási terület a Csüt községekből eredeztethető családok közös weboldala – (www.csuthy.sk) – „a végső cél, egy vagy több terjedelmes publikáció megjelentetése a témában, bőséges forrásanyag leközlésével és elemzésével”. Újabb, időigényes összefoglalások megszületését elősegítendő szeretnék „a weboldalon bemutatott anyagokat nyomtatásban és digitális formában is rendszeres időközönként megjelentetni. Bár a közölt anyagok csak töredékei a kutató információhalmaznak és az összefoglalók nem térnek ki minden részletre, mégis törekszünk arra, hogy e folyóirat megfeleljen a tudomány támasztotta igényességnek is.”

A jövőben részben saját, részben mások cikkeit a „témához szorosan nem kapcsolódó” forrásközléseit is ki szándékoznak adni. Az egyes számok digitális változatait a weboldalon is ingyenesen elérhetővé teszik.

A bevezető szerint a folyóirat a szerzők saját családjára vonatkozó kutatásainak „mellékterméke”. A szerkesztők itt adják meg az egyes rovatok sorrendjét, címét és tartalmát is. (1. sz. 4.). A *Rövid elemzések* célja egyes családok ágainak rövid bemutatása. Például: *A nemespanni Csuthy ág a 18. század első felében.* A *Forráskutatás* feladata levéltárak, fondok, műemlékek bemutatása. Például: *A nebojszai és gányi Csuty család fondja.* A *Források* iratok és más források leírására és tartalmuk közlésére szolgál. Például: *A párkányi csatában elesett predialisták névsora.* Ezen belül

későbbiekben a *Családi legendák* sorozat a családtagok által elbeszélte történeteket teszi közzé. Fentiekén kívül más sorozatokat is terveznek.

A 2. szám újdonsága a „külsős” munkatárs művének közlése: Buday Péter: *A rajeci és sujai Uhliarik család nemességének legkorábbi bizonyítékai*. A szerkesztők a bevezetőben közlik, hogy kutatásaikhoz szívesen vesznek bármilyen szakmai segítséget. Mindazonáltal szokatlan megoldásnak tűnik, hogy az 1. szám tartalomjegyzékében, valamint az egyes cikkek előtt vagy után sem közlik a szerző(k) nevét.

Ezért csak következtetni lehet, hogy valamennyi a szerkesztők, Tamás Ida, Csuti Elemér Gábor és Csuthy András munkája. A 2. számban ezt a hiányosságot részben kiküszöbölték, a *Rövid elemzések* szerzőit ezúttal már feltüntetik. Szerencsés lenne ezt az eljárást a jövőben kiterjeszteni a többi rovatra is.

A hivatkozásoknál vegyes megoldást találunk, és bosszankodhatunk a szakmailag nem megfelelő leírások miatt. A lábjegyzetben az első előfordulásnál is részben meghatározzák a forrást. Például: „Farkas Gábor: *Csíkvár a történelem sodrában, 1543–1687*”. Majd a *Felhasznált források* alatt találjuk a teljesebb leírást: „Farkas Gábor: *Csíkvár a történelem sodrában, 1543–1687*. In: Fejér Megyei Történeti Értesítő 19. pp. 45–49.”

Helyesebb és egyértelműbb lett volna a – szerencsére széles körben – rohamosan elterjedt megoldási forma: az első előfordulásnál is a lábjegyzetben a mű végén szereplő rövidítésjegyzékben megadott alakot használni. Jelen esetben például így: Farkas, 1989 = Farkas Gábor: *Csíkvár a történelem sodrában, 1543–1687*. in: Fejér Megyei Történeti Értesítő 19. 45–49. p.

Még zavaróbb a *Felhasznált források* között a „Magyar Országos Levéltár 1715. évi országos összeírás” meghatározás, amiből nem derül ki, hogy a szerző az eredeti anyagot (Magyar Országos Levéltár. Regnicoláris Levéltár. N szekció. Archivum Regni. Országos Összeírások. N 78 Ladula BB-CC, Ladula GG-HH, 1715. évi összeírás.), az erről készült mikrofilmet (Magyar Országos Levéltár. Mikrofilmek. X szekció. Regnicoláris Levéltár. N szekció. Archivum Regni. Országos Összeírások. X 71 Ladula BB-CC, Ladula GG-HH, 1715. évi összeírás) avagy a Magyar Országos Levéltár közelmúltban megújult honlapján mindenki által ingyenesen elérhető elektronikus változatot (<http://arcanum.hu/mol/lpext.dll/?f=templates&fn=main-h.htm&2.0>) használta-e? Célszerű lett volna továbbá a különböző szerzők által írt cikkek jegyzetapparátusának, szakirodalmi jegyzékének tartalmi és formai egységesítése.

Vegyes megoldást találunk, ugyanis például a 14. oldalon: „Felhasznált irodalom: Schneider, M. 1935: Fejérmegyei nemes családok. Székesfehérvár.” Holott a mű teljes címe: Schneider Miklós: *Fejérmegyei nemes családok. Kihirdetett és bizonyáglevellet nyert családok*. Székesfehérvár, 1935.

A *Források* rovatban szereplő forráskiadások pontosságát nem állt módomban ellenőrizni, mindenesetre a rendkívüli gondosságra és esztétikumra való törekvés jól látható. Itt mutatkozik meg leginkább a nyitraivánkai levéltár mun-

katársainak közreműködése, amit a szerkesztők a bevezetőben külön meg is köszönnek.

Sem az iratok keletkezési ideje – főként nem a 20. század(!) –, sem (nyelv)történeti forrásértéke alapján nem érzem azonban indokoltnak a magyar szövegek betűhív, már-már hasonmás, a használatot még a szakemberek számára is feleslegesen nehezítő kiadását. Eléggé megalapozott közmegegyezés szerint az alábbi szakirodalomban részletesen kifejtett modern átírást javaslom: *A történeti források kiadásának módszertani kérdései*. Fons 7 (2000) 1.

A záróformulák esetében például a „Nagtokk és Uraságtokk alazatos szolgálai maradunk” helyett, vagy „Nag[ly-ság]tok[na]k és Uraságtok[na]k” vagy – a javasolt modern átírás szerint – „Nagyságtoknak és Uraságtoknak alázatos szolgálai maradunk” lenne a helyes megoldás. Ha már azonban a betűhív átírás mellett döntöttek a szerkesztők, akkor a tartalmi lábjegyzetek arab számmal, míg a paleográfiaiak latin kisbetűkkel lettek volna jelölendők.

Fel kell tehát hívni a figyelmet a hiányosságokra, hogy a jövőben ezeken javítani lehessen. Mind a család-, mind a helytörténeti kutatásokhoz (Csíkvár, Gány, Falubattyán, Nagycétény, Nebojsza, Szabadbattyán, Nyitracsehi stb.) igen eredményesen használhatók a Mária Terézia-féle Úrbéri Tabellák (MOL C 59 Helytartótanácsi Levéltár. C szekció. Úrbéri Tabellák. Tabellae Urbariales.

Ezek a táblázatokon ráadásul gyakorta a település pecsétlenyomata is megtalálható. A pecsétlenyomatokra vonatkozólag a legalapvetőbb forrás a Magyar Országos Levéltár V 5 jelzetű Altenburger Gusztáv és Réső Ensel Sándor *Címer- és Pecsétgyűjteménye*. Az elektronikus segédlet szerint például Nagycétény pecsétlenyomata itt meg is található. Jól használható továbbá egy friss szakmunka: Novák, Jozef: *Pečate miest a obcí na Slovensku*. I.–II. k. Az elektronikus formában is hozzáférhető szakirodalomból mindenekelőtt ajánlható: Arcanum DVD könyvtár IV. *Családtörténet, heraldika, honismeret*.

Számos nélkülözhetetlen adatbázis található a Magyar Országos Levéltár honlapján is. Ezek közül is kiemelném az Illésy-féle családtörténeti cédulagyűjteményt és a Királyi Könyveket, amelyekben a Csuthy, a páni Hamar, a bálintfálya Pallya, a nyitracsehi Szakállós családokra vonatkozó számos igen fontos adat és levéltári jelzet található, főként a Helytartótanácsi Levéltár, a Magyar Kamara Archivuma, a Bírósági Levéltárak anyagából. Erre a hasznos webhelyre egy ízben egyébként történik is hivatkozás (<http://mol.arcanum.hu/digidat/opt/a100513.htm?v=moldigi-dat&q=%28NEV%3D%28hamar%29%29/kiralyi%2Cilley&s=ORIG&m=14&a=rec>).

Egyértelműen pozitívan kell értékelnünk a *Forráskutatás* rovat cikkeit: *A nebojszai és gányi Csuty család fondja*, valamint *A verebélyi és szentgyörgyi predialista fondja I*. Ezek a magyar történettudomány és levéltartan egyik régóta meglévő problémáján igyekeznek segíteni, a történelmi Magyarország ma más országok területére eső levéltárainak feltárásával, a nyelvi, levéltartani eltérésekből fakadó jelentős nehézségek szakszerű megoldásával.

A második cikkben egy igen fontos levéltári segédlet-típus, darabjegyzék közzé tételéről van szó, amely a részletes

és hatékony kutatás egyik nélkülözhetetlen feltétele. Hasonlóképpen a kiadvány javára válik mind az 1., mind a 2. szám I–III. számú mellékletként közölt, a Csúthy és a Palla család számos új adatot, összefüggést tartalmazó leszármazási táblázata.

Összességében tehát a folyóirat igen hasznos és hiánypótló, folyamatosan fejlődő kiadvány, amelyet mind a hazai és határon túli szakemberek, mind a családjuk múltja iránt érdeklődők haszonnal forgathatnak.

Sunkó Attila

Kisvárosi polgárok. Források, 1866–1919. (Szerk. Héjja Julianna Erika–Erdész Ádám) Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2010. (Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 27.) 512 p. (ISBN 978-963-7239-61-8)

Vidéki archívumaink közül a Békés Megyei Levéltár évek óta kiváló példáját adja az igényes kiadványozási tevékenységnek. E tendenciába szervesen illeszkedik jelen kötet, amely a 2010-re meghirdetett *Felemelő évszázad* program keretében látott napvilágot. Ez az egész országot átfogó programsorozat a 19. századot helyezte a történeti kutatás homlokterébe.

Ebben az időszakban Békés vármegyében a polgárosodási folyamat elsődleges mozgatórugója, egyben helyszíne Gyula – 1873-tól a megye egyetlen rendezett tanácsú városa – volt, akkor megyeszékhely, amelynek kutatása során egyébként roppant érdekes történeti párhuzam vonható a vármegye másik kiemelkedő településével, Békéscsabával.

Míg Gyula a hagyományos polgári tradíciók szerinti értékrend hordozójaként tűnik fel, addig Csaba, a 18. század elején újjátelepített szlovák parasztváros rohamos ütemű fejlődésével (és nem utolsósorban azzal, hogy vasúti csomóponttá vált az 1858-ban megnyitott pest–aradi vasút révén, míg Gyula csak 1871-ben kapott vasutat) felzárkózott Gyula mellé. Idővel pedig el is hagyta azt, sőt (politikai felhangokat sem mellőzve) a 20. század második felében a megyeszékhelyi szerepet is átvette tőle.

Am a 19. század második fele, a 20. század eleje még Gyula igazi virágkora, nem meglepő tehát, hogy a megyei levéltár munkatársainak választása épp e városra esett, amikor egy forráskötet segítségével példázni kívánták a Békés megyei polgárosulási folyamatokat. Alapvető feladatának maximálisan eleget tesz az igényes és gondos, láthatóan kiforrott koncepció mentén megvalósított forrásválogatás.

A Turul számára azonban e kötet – minden, alant felsorolandó erénye mellett – nem ezért érdekes, hanem mert tartalmának egyik szilárd pillére egy nagyon is sajátos karakterű családi iratanyag, amely részben a Békés Megyei Levéltár, részben pedig a gyulai Corvin János Múzeum őrizetében található meg. Ez pedig nem más, mint a gyulai Ladics család (és rokon családjai) értékes iratainak gyűjteménye.

Ha valaki ellátogat Gyulára, ott a település legismertebb nevezetességei (a vár, a fürdő, a Százéves Cukrászda, az Erkel Múzeum) mellett általában megtekinti az úgynevezett

Ladics-házat is, amely szintén múzeumként működik. A Corvin János Múzeumhoz tartozó, a 19. század elején jegyzői lakásnak épült házat öt nemzedéken át lakták a Ladics-család tagjai, múzeummá pedig úgy alakult, hogy Gyula városa az 1970-es évek második felében az utolsó ott élő generáció tagjaival szerződést kötött arról, hogy haláluk után (nem lévén gyermekeik) a városra marad az épület. A család használati tárgyai, bútorai, könyvei nemzedékeken át „halmozódtak fel”, ma hat szobában egy igazi polgári enteriőr, a korabeli tárgyi kultúra „lenyomatait” várják a látogatókat, a hitelesség erejével felvértezve.

Miként függ össze ez az információ az itt recenzált kötettel? Úgy, hogy a családnak nem „csupán” e becses tárgyi hagyatéka maradt az utókorra, hanem, mint fentebb már céloztam rá, írott emlékek is igen szép számmal maradtak fenn. A XIII. 4. fondszám alatt őrzik a Békés Megyei Levéltár Gyulán a Ladics család iratait, amelyeknek évköre 1831 és 1975 közé esik, azaz mintegy egy és negyed századot fognak át, terjedelmük pedig 7,94 ífm-re rúg.

Ez az irategyüttes – összevetve a fennmaradt tárgyi anyaggal, valamint a Corvin János Múzeumban megtalálható családi dokumentumokkal – páratlan lehetőséget nyújt egy vidéki polgárcsalád életmódjának kutatására (a konkrétumokon túl esettanulmányként pedig általánosabb megközelítésben is, amit a kötet szerkesztői jó érzékkel fel is fedeztek és ki is aknáztak). Nem is szólva arról, hogy – ugyancsak esett már róla szó – több rokon család számos iratát is őrzik a Corvin János Múzeum is (például a Kliment családét).

Célszerűnek tűnik e helyt röviden áttekinteni a Ladics családról a legfontosabb tudnivalókat. A 19. század utolsó harmadában, a 20. század első évtizedeiben a Ladics vagyónában is, presztízsében is a gyulai elithez, sőt a vármegyei elithez tartozott. Tipikus polgárcsaládról van azonban szó, amelynek minden tekintélyét a dualizmus idején ütemes tempóban fejlődő polgárosodással párhuzamosan, sőt kifejezetten annak jegyében alapozta meg Ladics György (1834–1906). Tehát a fent említett tényezők (vagyonosság, presztízs) nem valamiféle feudális eredetű kiváltságból eredtek, hanem egy igazi „self-made man” teremtette meg azt és örököltette át utódaira.

Ladics György karrierje voltaképpen tipikusnak is mondható. Az iparos apa jó érzékkel ismerte fel, hogy a megváltozó társadalmi rendben tehetséges fia a tanulás révén emelkedhet fel. (E generációs társadalmi mobilitásnak egyébként kiváló példáját nyújtja a Nyugat-Dunántúlon Horváth Boldizsár belügyminiszter élete, akit szombathelyi csizmadia apja ugyancsak jogi pályára adott, megnyitva ezzel az utat a fiú előrehaladása előtt. A témát Tilcsik György dolgozta fel részletekbe menően a Vasi Szemle hasábjain). Ladics György a jó hírű, számos jelességet kinevelő szarvasi gimnáziumba járt, majd a Felföldre, közelebbről Rozsnyóra ment tanulni. Ebben vélhetően a német szó elsajátítása volt a fő cél: számos korabeli polgárcsalád gyermeke járta be ezt az utat ekkoriban.

Ladics György így végül Rozsnyón érettségizett, majd Pesten jogot végzett az egyetemen. Ezt követően hazatért, és Békésben vállalt hivatalt, pontosabban szűkebb pátriájá-

ban, Szarvason volt díjnok a szolgabírószágon, majd 1857-től már a vármegyét szolgálta Gyulán. Közben bírói, majd ügyvédi képesítést szerzett, az 1870-es évek elején Gyula első tiszti főügyészi posztjára nyert kinevezést. Emellett igen élénk társasági életet is élt, részt vett a város és a megye köz- és gazdasági ügyeiben is. Így például igazgatósági tagja volt egy évtizeden át a Békésmegyei Takarékpénztári Egyesületnek. Politizált is, a Balpárt, majd a Szabadelvű párt elkötelezett híve volt.

Közben 1863-ban megházasodott: Stojanovits Krisztina lett a hitvese, aki pénzügyileg igencsak jól szituált családból származott, így Ladics anyagi bázisa e házasság révén tovább izmosodott. Az asszony birtokot hozott a házasságban, Ez, valamint az ügyvédi tevékenységből húzott haszon és a hivatali honorárium dús jövedelme Ladics Györgyöt a 19. század végére Gyula legnagyobb adófizetői közé emelte. 1906-ban, 72 éves korában halt meg: nem véletlen, hogy a megbecsült polgár nekrológját a most ismertetett kötet is közli (263/1. – zárójelben mindig a hivatkozott dokumentum kötetbeli sorszámát adom meg).

Ladics György László nevű fia (1864–1924) apja méltó örökösének bizonyult. Ő szintén ügyvéd volt, e végzettsége révén magánzóként praktizált a városban, továbbá magas jövedelmet biztosított számára a Békésmegyei Takarékpénztári Egyesület is, amelynek 1909-től vezérigazgatója is volt. Ezen felül számos más gazdasági társaságban töltött be különféle posztokat, igazgatósági tagságot stb.

Közéleti tevékenységét érzékletesen példázza, hogy alapítója volt a Békésmegyei Képzőművészeti Társulatnak, és majd két évtizeden keresztül haláláig ő volt a Békésvármegyei Casino elnöke. A család kedvező helyzetét eközben a különböző családtagok sikeresnek bizonyuló házassági stratégiával szilárdították meg még jobban. Rokonságba kerültek a frigyek révén a helyi társadalom olyan jeles családjaival, mint a Csasz, a Kliment, a báró Dreschel. A tekintélyt jelzi, hogy ezek között – a bárói familián kívül – is akadt több nemesi család.

Az első világháború, majd pár évvel később Ladics László halála azonban véget vetett a család kiemelt helyzetének, derékba törve a további felívelést. A két világháború közötti években már sem vagyoniilag, sem a társadalmi presztízszt tekintve nem tudta visszanyerni helyét az elitben a Ladics család. Ladics Lászlónak ugyan öt gyermeke volt, de közülük senki sem futott be jelentős karriert, a két nemzedéken át tartó „sikertörténet” végleg megtört.

A második világháború a család válságát tovább fokozta, ezt követően ugyanis a birtokaikat is elveszítették. Ladics László öt gyermeke közül csak ketten alapítottak családot, a három másik Gyulán, a Ladics-házban élt, igen nehéz anyagi viszonyok között haláláig. Közülük György és Margit (ifjabb László 1965-ben elhunyt) ajánlotta fel a családi hagyatékot életjáradék fejében Gyula városának: közülük Margit élt tovább, őt 1986-ban érte a halál.

A család igazi fénykora tehát voltaképpen két nemzedéknyi időre korlátozódott, ez azonban éppen egybeesett a dualizmus során kibontakozó polgári fejlődésnek az első világháborúig tartó időszakával. Ez az átfedés tükröződik a kötet hasábjain is. Nincs ugyanis a kiadványnak jószerivel

olyan fejezete, amely ne támaszkodna legalábbis kisebb, de esetenként nagyobb mértékben a Ladics-féle irathagyatékra. Egyúttal ez az ok, ami miatt szükségesnek érzem a forráskötetre felhívni a Turul olvasóinak figyelmét is.

A fentiek ugyanis azt is jelentik – és ez itt és most kiemelt figyelmet érdemel – hogy egy tágabb tematikát felölelő kötet megírásához nélkülözhetetlen volt egy családi iratanyag. Megfordítva: a forrásgyűjtemény ekképp családtörténetet is nyújt a figyelmes olvasónak, mint azt az alábbiakban részletesebben megkísérlem kifejteni.

Először a kötetéről. A *Kisvárosi polgárok*, mint fentebb már rámutattam, forrásválogatás, amelynek feladata, hogy Békés vármegye egyik városa, Gyula 1866–1919 közötti polgári életvitelét, fejlődését, annak lehetőség szerint minden szegmensét tükrözze.

A kiadványt egy rövidebb bevezető tanulmány (*A források elé*) nyitja a részletes tartalomjegyzék után a Békés Megyei Levéltár igazgatója, egyben a kötet társszerkesztője, Erdész Ádám tollából. Ez az írás röviden tisztázza a „polgár” szó fogalmát adott kontextusban, ennek utóbbi évekbeli történeti irodalmát citálva, majd pedig velős történeti bevezetőt nyújt Gyula városáról, a város tárgyalt korszakbeli társadalmáról, annak szerkezetéről, összetételéről. Vagyis az általánosabb megközelítést követően a szűkebb tér felé haladva tárgyalja a témát.

Az ezt követő fejezetcímek (mert a kiválogatott források nem kronológiai, hanem tematikai bontásban, és csak ezen belül kronológiaiában követik egymást) jelzik a szerkesztők szándékát, akik, amint utaltam már rá, a teljességre igyekeztek törekedni a lehetőségekhez mérten. Az első fejezet a „*Polgárok vagyunk*” címet viseli, így, időzőjellel, ahol, a bevezető szerkezetének megfelelően, a polgárok önképéről alkotott források sorjázna.

Ezt követően előbb a fizikai tér, Gyula város kap főszerepet, e fejezet címe: *A kisváros*. Ezen belül további alfejezetek találhatóak: *A pallójárdától a kövezett útra, Hogy a kávéházból este hazataláljunk, Távíró és messzeszóló, Vasút, Hitelintézetek, Sajtó*.

Ezek a forráscsoportok tehát a hátteret, a gyulai polgárosodás különféle kereteit veszik sorra. Az utcák kövezését, a közvilágítást, a távírdát és telefont, a vasutat, a modern banki hálózatot és az ugyancsak modern sajtót. Azaz: mindazon infrastrukturális tényezőket, amelyeket máig a városiasodás, a fejlődés, a polgárság részeként fogunk fel, értelmezünk, és amelyek híján a 19. század második felében nem beszélhetünk valódi polgári/urbánus fejlődésről.

Ezzel együtt ezek a tényezők még mindig „csak” a keretet adják a kötet lényegi kérdéseihez mérten, bár egy érdekes kérdést már önmagában is felvetnek ezek a dolgok. Kicsit a tyúk meg a tojás esetével van dolgunk, azaz: míg egyfelől ezek az infrastrukturális tényezők gerjesztik és segítik a modern fejlődést (mentálisan is), addig annak jele (következménye) is az ezek iránt megmutakozó igény, az akarat, továbbá a kivitelezés szándéka és sikere. Ennek a fejezetnek a súlyát ezek a tényezők szolgáltatják.

Ebben a fejezetben a Ladics család iratanyaga még korántsem kap főszerepet, ellenben a következő részek igen tekintélyes hányadát alkotja. A második nagyobb egység

címe: *Vagyon, jövedelem, státusz*. Nyilvánvaló: ez már részben a magánszféra, a magániratok szerepe itt legalább olyan fontos, mint a hivatalosoké. S valóban: a Ladicsok rokonsági körébe tartozó Kliment Ferenc több beszámolója mellett már a családi levelezés darabjai is helyet kapnak itt.

Ezek közül e helyt egyet emelnék ki, Andrassy Kálmán Ladics Györgyhez 1890 körül írott levelét (45.), amelyben Andrassy tanácsokat ad a fia álláskeresése ügyében protekciót kérő gyulai ügyvédnek. Nem kétséges: az aktus, a támogatás kérése alapvető része volt a korabeli életnek (ahogy napjainkban is az), de hivatalos iratban ez a fajta tevékenység nem érhető tetten.

A következő nagyobb egységben (*Az otthon*) még inkább teret nyer a Ladics család iratanyaga. Találunk itt levelet a lakásfelújításról (78.) és az olyan gondokról, mint az, hogy a család francia nevelőnője távozni kíván (78.), illetve több másik dokumentumot arról, hogy német nyelvű háztartási alkalmazott felvételét tervezik, mi több, azt meg is valósítják (87., 89., 93., 94.).

E ponton pedig rátérnék egy nagyon lényeges elemre: a kötetbe bekerült családi iratanyag minden egyes darabja rendre egy-egy téma, konkrét eset kapcsán került kiválasztásra. Ugyanakkor a gondos jegyzetelés, az életrajzi adatolás, a visszatérő nevek tanulmányozása során kibontakozik a tárgyalt időszakban (esetenként azon túlmutatóan, sőt visszamenőleg is) a Ladics család kapcsolati hálójára. A leveleket át- meg átszövik az utalások a rokonsági fokokra, nem csak a családon belül, de a beházasodások stb. révén más családokkal kapcsolatosan, sőt a társasági élet más területei révén is.

Azaz: aki a kötetet nem „pusztán” azzal a szándékkal forgatja, hogy megismerkedjen a vizsgált korszak gyulai polgárosulásával, óhatatlanul is kap egy plusz adalékot, megismeri a Ladics család korabeli viszonyait. Nem akad ugyanis még egy olyan gyulai familia, amely ilyen bőséggel lenne adatolt a kötet hasábjain, ami nyilvánvalóan nem írható a véletlen számlájára.

Összegezve: az alapvetően helytörténeti forráskötet lapjain óhatatlanul is egy komplett családtörténet körvonalazódik, ráadásul egy olyan családdé, amelynek életéről Gyulán egy múzeum is mesél, sőt az interneten is megtalálható róluk virtuális kiállítás (fényképek stb.) az alábbi honlapon: <http://www.corvinmuzeum.hu/ladics/fotoalbum.html>

Lássuk tehát a továbbiakban, hogy milyen mozzanatoknak lehetünk még tanúi e gazdag példatár révén, azaz: mi mindennel gyarapíthatja egy családtörténeti kutató tudását, ha egy olyan családi levéltárra bukkan, akár magánkézen, akár levéltárban, mint amilyen a Ladics-hagyaték iratanyaga?

A következő nagyobb egységnek (*Szerelem, házasság, szerződés*: – 95–110. sz. dokumentumok) közel a kétharmadát teszi ki a Ladics-levelezés (94–104). Lánykérés, kelengye összeírása, eljegyzés mint meghatározó események sorjázna a levelek sorai között, hol bizalmasabb, hol hivatalosabb hangvételben.

Egy biztos: egy társadalomtörténettel foglalkozó kutató számára kincsesbánya ez a gazdag adattár, mi több: a személyiségjegyek, az egyéniségek is mind határozottabb

kontúrral megrajzolható alakot nyernek a privátszféra függönyét félrelebbentve.

A következő két blokk (*Nevelés családban és iskolában, Hagyományos és változó női szerepek*) dokumentumai között ismételtelen kiemelt szerepet kapnak a Ladics családdal kapcsolatos iratok. Mielőtt ezekre rátérnék, jelezném, hogy e három fejezet jellemezhető leginkább a családi iratokkal. A további részekben (*Kínálat és fogyasztás, A társas élet színterei, Testedzés, Fürdői utazások, Tisztelet, emlékezet, kultusz*) inkább csak villanásszerűen bukkan fel egy-egy Ladics-irat. Még leginkább a *Fürdői utazások*, illetve az *A társas élet* című fejezeten belül a *Társas élet otthon* alfejezet az a rész, ahol találkozni lehet a családtagok (vagy rokon családok) valamelyik tagja által egykor rótt sorokkal (mindez peresze a tematikából fakad). De még így is olyan iratok bukkannak elő máshol, mint Ladics Mária Gyula öccsének írt levele a Gyulán fellépő színtársulatokról (201.) vagy Ladics György ügyvéd – fent már jelzett – nekrológja (263/1.).

Összességében azt lehet elmondani, hogy a kötetbe gyűjtött dokumentumok alapján (amelyek értelemszerűen csak töredékét alkotják a teljes családi iratanyagnak) egy összetartó család képe formálódik meg, egy olyan családdé, amelynek tagjai bizalmas viszonyt ápoltak egymással, társadalmi kapcsolataik, műveltségük révén pedig a gyulai, sőt túlzás nélkül a teljes Békés vármegyei társaséletnek meghatározó alakjai voltak.

A kötet egészére visszatérve: a kiadványt visszafogott, a harsányságot nélkülöző, mégis figyelemfelkeltő, ízléses paszellszínnel dolgozó keménytábla borítja, méltó könyvtöbbségként az értékes tartalomnak, a fűzés pedig megóvja a vaskos kötetet attól, hogy a lapozgatás közben széteszen.

Pontos, részletekbe menő jegyzetek segítik az adatok között eligazodni akaró, Gyula múltjában esetleg kevésbé jártas olvasót, mindezt pedig kiegészíti egy gondosan szerkesztett névmutató. Gondolok itt arra, hogy ha két azonos nevű személy bukkant fel a kötetben közölt dokumentumok sorai között, a mutató őket valami módon megkülönbözteti, például születési és/vagy halálozási évszám megadásával, foglalkozás megjelölésével, értelemszerűen annak függvényében, hogy mikor milyen adat állt a szerkesztők rendelkezésére.

Ez a mutató még inkább erősíti, hogy a forrásgyűjtemény valójában egy családtörténeti adattárat „rejt” magában. A legtöbb említett személy neve mögött egy-két oldal szám áll, mutatván nevük felbukkanását. A Ladics család esetében – egyetlen kivétellel – több sort tesz ki a hivatkozott oldalszámok mennyisége.

Összesen 13 Ladics nevet rögzíti a névmutató, de ezek csak azok, akik e néven születtek, a beházasodott hölgyeket itt nem sorolom fel. Jelzésértékű adat az is, hogy a *Ladics család* mint olyan szintén bekerült a névmutatóba, rájuk így, ebben a formában kereken ötven alkalommal utal a mutató. Itt illik jelezni azt is, hogy a Ladics család már többfelől is a figyelem középpontjába került. A Békés Megyei Levéltár a közeljövőben készül megjelentetni kötetet *Egy gyulai polgárcsalád világa. A Ladics familia történetéből* címmel. Az itt recenzált kötetben közölt források magas

feldolgozottsági szintje, a megjelentetendő kötet szisztematikus kutatást sejtet.

Ezt erősíti, hogy a levéltár új kiadvány-sorozata (*Múlt-idéző mozaikok Békés megye történetéből*) első kötete, amelyet jelen kiadvány társszerkesztője, Héjja Julianna Erika állított össze *Háztartásvezetési fortélyok – kezdőknek* címmel, „a Ladics család levelezésének tükrében mutatja be a hagyományos női szerepek elsajátításának folyamatát.” Ennek oka pedig az, hogy „a gyulai Ladics és Kliment család levelezése kivételes lehetőséget kínál a XIX–XX. századi kisvárosi polgári miliő megismerésére.” Visszatérve a kötetre, voltaképpen a várostörténet egy szakaszának monografikus feldolgozását megelőlegező feltárás született. Ugyanakkor annak a szerencsés körülménynek köszönhetően, hogy a Ladics család 19–20. századi életkörülményei, különféle viszonyrendszerei a fennmaradt emlékek segítségével az átlagosnál jóval nagyobb mértékben adathozhatóak, egy családtörténet keretei is rögzültek. A család történetének feldolgozása az iratanyag szisztematikus áttekintése segítségével folyamatban van. Így, miközben jó szívvel ajánlom a kötetet mindenkinek, aki a konkrétumokon túlmutatóan mintaszerű családtörténeti forrásválogatást szeretne tanulmányozni, izgalommal várom a nem a várostörténetbe ágyazott, hanem kifejezetten a Ladics családra koncentrált feldolgozást, aminek megjelenése csupán idő kérdése.

Katona Csaba

Soós Ferenc: Magyar numizmatikusok panteonja. Argumentum–Magyar Éremgyűjtők Egyesülete–Magyar Numizmatikai Társulat, [Bp.], 2010. (ISBN 978-963-446-579-9)

Soós Ferenc könyvében nem elégedett meg a magyar numizmatikával foglalkozók lexikonszerű adattárának összeállításával, hanem egy virtuális Panteont alkotott meg. A szerző az általa összegyűjtött elhunyt személyek adattárát úgy tette panteonná, hogy sírhelyeiket is felkutatta, lehetőség szerint le is fényképezte vagy fényképeztetette, így téve teljessé a személyek anyagát. Ahol nem sikerült a síremlékről adatot találni, ott az szerepel, hogy az nem ismert. A kötet közli a sírfeliratokat, a fényképezés időpontját is. Eredeti célja mellett így a síremlékszobrásszal és -művészetrel foglalkozók is forrásmunkaként használhatják. A kötetben szereplő személyek életrajzi adatai, portréi és sírjai egy küllemében rendkívül elegáns keményítáblás könyvben műnyomó papíron láttak napvilágot, méltó emléket állítva mindazoknak a személyeknek, akik valamilyen formában kapcsolatba kerültek a tágabban értelmezett numizmatika valamely ágával és maradandót alkottak.

A személyek kiválogatása bevallottan szubjektív, hiszen e témában nem lehet olyan szempontokat felállítani, ami egyértelmű válogatást tett volna lehetővé.

Helyet kaptak természetesen először is a gyűjtők, akik a kezdetektől felfigyeltek az éremanyag fontosságára és anyagi áldozatok vállalásával közreműködtek megmentésükben (Jankovich Miklós, Klimó György). Sok hivatásos (Finály Henrik) és amatőr (Daróczy Zoltán) régész, történész, filológus, könyvtáros és éremkészítéssel is foglalkozó művész (Borsos Miklós, Csiky Tibor, Pátzay Pál) szerepel a kötetben akik kapcsolatba kerültek érmeikkel, vagy részt vettek az éremgyűjtemények kezelésében (Hampel József), rendszerezésében, feldolgozásában, új érmék alkotásában (Füsti Molnár Béla).

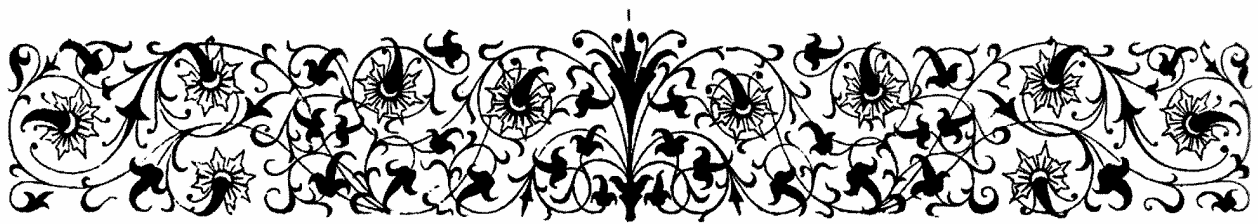
A kötetben előforduló legkorábbi személy, az 1584-ben meghalt Zsámboki Jánostól kezdve szerepelnek a 17–19. század nagy arisztokrata műgyűjtői (Andrássyak, Esterházyak, Festeticsek, Viczayak), a 20. századnak a numizmatika egy-egy szűkebb területét művelő tudósai (Thallóczy Lajos) vagy írói (Tömörkény István) éppúgy, mint a szakma ismert nagyjai (Alföldi András, Hóman Bálint, Huszár Lajos, Réthy László).

A lexikoncikkek tartalmában megbízhatunk, a szerző a tőle eddig megszokott alaposággal járt utána a pontos adatoknak. A szócikkek minden esetben megadják egy-egy személynél a nevet, rangot, nemesi előnevet, születési és halálozási helyet és időpontot, a fontosabb életrajzi adatokat, az illető numizmatikai írásainak jegyzékét, és a róla szóló fontosabb irodalmat.

A kötet nem csak a szűkebb éremtannal foglalkozók, sőt nem is csak a történeti segéd tudományok iránt érdeklődők számára hasznos kézikönyv, hanem a magyar kulturális örökség iránt fogékony szélesebb olvasóközönség számára is. Ennek oka elsősorban az, hogy a kötetben szereplő személyek jelentős része nem elsősorban éremgyűjtő volt, hanem más területeken alkottak maradandót (Györffy István, Kállay Kristóf), többen polihisztorok voltak és emellett éremtannal is foglalkoztak (Rómer Flóris).

Külön értéke a szócikkeknek, hogy több esetben kitér arra, hogy a numizmatikai gyűjteményeknek mi lett a későbbi sorsa. A könyv tartalmáról rövid angol francia és német nyelvű rezümé tájékoztat. A könyv oktatási célokra is kiválóan használható, ezért nem volna haszontalan tartalmát interneten is elérhetővé tenni.

Ráczy György

A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALÓGIAI TÁRSASÁG 2011. 1. FÉLÉVI PROGRAMJA

2011. január 27. 17 óra

Budavár ostromának hősei (1686)

Előadó: dr. Harmath Arisztid (genealógus, a MHGT elnöke)

Az ülést vezeti: dr. Spilenberg-Diószegi György, titkár

2011. február 24. 17 óra

Egyetemi címerek: az új Óbudai Egyetem címere

Előadó: dr. Kóczy T. László (egyetemi tanár, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, MHGT)

Az ülést vezeti: dr. Harmath Arisztid, elnök

2011. március 31. 17 óra

Egy főpapi címer története és értelmezésének lehetőségei. Prohászka Ottokár címerének változatai

Előadó: Mózessy Gergely (történész, levéltáros, gyűjteményigazgató, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár)

Az ülést vezeti: dr. Kollega Tarsoly István, alelnök

2011. április 28. 17 óra

Új felismerések és hipotézisek a Nemzeti Múzeumban található ereklyénk, a bizánci korona kapcsán (*A Kóczy T. Lászlóval és Ruzsa Györggyel közös kutatás eredményei*).

Előadó: dr. Várlaki M. Péter (egyetemi tanár, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, MHGT)

Az ülést vezeti: dr. Pandula Attila C. Sc., főtktár

2011. május 26. 17 óra

Közigazgatás-történeti, szfragisztikai és heraldikai adalékok Fejér vármegye történetéhez. *Fejér vármegye törvényhatóságának és hivatalainak hitelesítési gyakorlata a neoabszolutizmus időszakában*

Előadó: Vitek Gábor (történész, levéltáros, Fejér Megyei Levéltár, MHGT)

Az ülést vezeti: Kovács Eleonóra, főtktár-helyettes

2011. június 30. 17 óra

A genealógiai kutatás forrásai a Gyulafehérvári Főegyház-megyei Levéltárban

Előadó: Bernád Rita (levéltáros, Gyulafehérvári Főegyház-megyei Levéltár, MHGT)

Az ülést vezeti: Debreczeni-Droppán Béla, titkár

Az előadások helyszíne: Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, VIII. kerület. Múzeum krt. 14–16. Pollack-terem (fsz., bejárat a Bródy Sándor utcai kapun keresztül).

SZERKESZTŐSÉGI TÁJÉKOZTATÓ

Tájékoztatjuk tisztelt olvasóinkat, hogy folyóiratunk 2011-ben évi négy alkalommal, február, május, szeptember és december hónapokban fog megjelenni. Várjuk olvasóink előfizetési jelentkezését a turul@mol.gov.hu címre, ugyanis a folyóirat folyamatos működését csak gyarapodó előfizetői háttérrel tudjuk biztosítani.

E számunk szerzői

CSÁKÓ JUDIT PhD-hallgató (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bp.)

HORVÁTH RICHÁRD tudományos munkatárs, Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, Bp.

JAKÓ ZSIGMOND †

KATONA CSABA levéltáros (Magyar Országos Levéltár, Bp.)

KÜNSTLERNÉ VIRÁG ÉVA főlevéltáros (Magyar Országos Levéltár, Bp.)

RÁCZ GYÖRGY főlevéltáros (Magyar Országos Levéltár, Bp.)

SUNKÓ ATTILA főlevéltáros (Magyar Országos Levéltár, Bp.)

SZABÓ DOROTTYA levéltáros (Magyar Országos Levéltár, Bp.)

SZOVÁK KORNÉL egyetemi docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba)

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon érdemi változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt lehetőleg 0,5-1 íves (20-40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) írásokat vár. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratok megjelenetésére is van lehetőség indokolt esetben (maximum 100 000 „n”). Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni. A tanulmányokban csak a jegyzetekben történik hivatkozás, nem kell felhasznált irodalom- vagy rövidítésjegyzéket készíteni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében kérjük az alábbiak betartását:

- A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk. Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk.
- Az oldalhivatkozáskor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól-ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40., 61–72.).
- A hivatkozáskor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.
- Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól (pl. Bp.–Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.). A kiadás helye után, az év előtt kettőspontot kell tenni (pl. Bp.,).
- Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely és év után zárójelben tüntessük fel: pl. (Monumenta Hungariae Historica).
- Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után az „In’” szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelbe a szerkesztőjét/szerkesztőit.
- Folyóiratban megjelent cikkre történő hivatkozáskor nem tesszük ki az „In’” szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána az illető évben megjelent szám – ha az egyes számok számonként újrainduló lapszámozással készültek –, végül pedig az oldalszám: pl.: *Történelmi Szemle*, 1. (1958) 1. sz. 52. Az éven belüli számot csak abban az esetben jelöljük, ha a folyóiratnál nem folyamatos a lapszámozás az egyes számok esetében.
- Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnévét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, majd az „i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: *Nagy I.*: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, írjuk, hogy „Uo.”. Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell különíteni (pl. rövidített címmel, kerülve az évszámok rövidítést) és erre hivatkozni. Ha szerkesztett műre, forrás-kiadványra vagy sokszerzős műre történik hivatkozás, akkor a cím után zárójelben közöljük a továbbiakban alkalmazott rövidített címet (pl. a továbbiakban Reg. Arp.). Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötet számot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. *Nagy I.*: i. m. XI. k. Pest, 1858.)
- A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.
- Írásaikat minden esetben Word for Windows szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe elektronikus úton a turul@mol.gov.hu vagy a szerkesztőség tagjainak címére. A szöveget balra zártan írják, és a kurziváláson kívül semmilyen kiemelés (kövérítést, aláhúzást, ritkítást) vagy formázást ne alkalmazzanak.
- A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.
- A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „lábjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az oldal aljára kerülnek.
- Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális formában a kéziratához csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek. Csak nyomdai szempontból jó minőségű képeket tudunk közölni. A Magyar Országos Levéltár anyagából közlendő képet nem szükséges mellékelni, csak a pontos jelzettel feltüntetni.
- Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstükör-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat is Word for Windows szövegszerkesztő programban kérjük.
- Csak a jegyzetekben (ld. = lásd, vö. = vesd össze, pl. = például, ti. = tudniillik) használjunk rövidítéseket, a főszövegben ne, ott tehát kiírjuk, hogy ’például’.
- A főszövegben és a jegyzetekben az idézeteket nem kurziváljuk, csak idézőjelbe tesszük. Az idegen nyelvű (többnyire latin) kifejezéseket, formulákat viszont kurziváljuk.
- A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különnyomatokat csak külön igény alapján, megegyezés szerint készítünk. Az aktuális számból a tanulmányok szerzői öt tiszteletpéldányt kapnak, valamint dolgozatukat elektronikus PDF formátumban.

Példák a hivatkozásokra:

Monográfiák esetében:

- *Szentpétery Imre*: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)

Folyóiratok esetében:

- *Ghyczy Pál*: Kanizsai Dorottya címerlevele 1519-ből. *Turul*, 46 (1932) 68–70.

Szerkesztett kiadvány esetében:

- *Thallóczy Lajos*: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XL.) 76.

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében:

- *Kubinyi András*: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. (Szerk. Koszta László.) Szeged, 1995. 309–355.

Digitális adathordozók esetében:

- *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. Oslí nem.

